

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่เยาวชนด้านการขับร้องเพลงซอพื้นเมือง เพื่อเสนอแนวคิดการเมืองภาคพลเมืองนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบในการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. แนวคิดการเมืองภาคพลเมือง
2. ซอพื้นเมืองล้านนา
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
4. กรอบแนวคิดการวิจัย

แนวคิดการเมืองภาคพลเมือง

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น อำนาจอิสระหรืออำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน โดยประชาชนทำหน้าที่ปกครองตนเองโดยตรง (Direct Democracy) ซึ่งเป็นอุดมคติ เพราะในทางปฏิบัตินั้น ไม่สามารถกระทำได้ จึงเกิดรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Indirect Democracy or Representative Government) โดยประชาชนเลือกผู้แทนขึ้นมาทำหน้าที่แทนตนแล้วผู้แทนเหล่านั้นมีหน้าที่ร่วมกันกำหนดนโยบายและวิธีปฏิบัติตามนโยบาย (วัชรวิทย์, 2545:44-45) แต่อย่างไรก็ตามการปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพได้นั้นประชาชนจะต้องมีคุณสมบัติที่เอื้อต่อหลักการประชาธิปไตย กล่าวคือมีความสนใจกระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง ติดตาม ควบคุม และตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลอย่างจริงจัง การมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงมิใช่เพียงการออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนเท่านั้น การเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชนทั้งเรื่องเมือง เศรษฐกิจ และสังคม จึงเป็นการแสดงบทบาทที่สำคัญของพลเมือง ดังนั้นการเมืองภาคพลเมืองจึงเป็นลักษณะการแสดงบทบาทของประชาชนเพื่อธำรงรักษาสิทธิเสรีภาพของตนภายใต้ระบบการปกครองของรัฐ โดยมีได้ให้รัฐเป็นผู้กำหนดชะตากรรมของประชาชนเพียงอย่างเดียว หากแต่ประชาชนกลับมีสิทธิ์ในการแก้ปัญหา ส่งเสริม หรือพัฒนาสังคมประเทศชาติของตนเองได้ สำหรับแนวคิดเรื่องการเมืองภาคพลเมืองนี้มีผู้กล่าวถึงหลายท่าน ดังที่ยกมาพอสังเขปตามประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

ความหมายของการเมืองภาคพลเมือง

ความเป็นพลเมืองกำเนิดขึ้นในสังคมมนุษย์มาช้านานแล้ว ด้วยจิตสำนึกของมนุษย์ที่ต้องการรักษาเผ่าพันธุ์ของตนจึงเกิดความร่วมมือร่วมใจเพื่อปกป้องชีวิต ทรัพย์สิน และความสงบสุขของชนชาติ กรณีตัวอย่างที่น่าสนใจคือความรักชาติและความหยิ่งในศักดิ์ศรีของชาวโรมันที่ก่อให้เกิดแนวคิดทางการเมืองสมัยใหม่ที่เรียกว่าการเมืองแบบสาธารณรัฐ (republic) หรือมหาชนรัฐ อันเป็นแนวคิดการเมืองที่เน้นบทบาทของพลเมือง (civic republicanism) รวมถึงการเน้นความภูมิใจในความเป็นพลเมือง กล่าวคือ พลเมืองคือผู้มีศักดิ์ศรี คือผู้ที่เท่าเทียมกับผู้อื่นภายใต้กฎหมายเดียวกัน พลเมืองคือผู้ไม่ปรารถนาครอบงำใคร แต่ก็ไม่ต้องการให้ใครมาครอบงำบงการ หรืออุปถัมภ์ คำจูนตน พลเมืองไม่ใช่ไพร่ พลเมืองไม่ใช่ราษฎร ไพร่คือผู้ยอมรับสภาพสูง-ต่ำ, บงการ-รับใช้ ระหว่างผู้ใหญ่กับผู้น้อย ไพร่คือผู้ที่มองเห็นว่าตนเองคือผู้น้อย ผู้อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์และเสาะแสวงหาผู้อุปถัมภ์ ส่วนราษฎรคือผู้ยอมรับอำนาจและกฎหมายของผู้ปกครอง แต่ไม่สนใจในการปกครองตนเองและมีส่วนร่วมทางการเมืองและการปกครอง แต่พลเมืองคือผู้ต้องการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง พลเมืองให้ความสนใจต่อผลประโยชน์ของบ้านเมืองซึ่งเปรียบเสมือนผลประโยชน์ของตนเอง สำหรับแนวคิดการเมืองแบบสาธารณรัฐหรือมหาชนรัฐแล้ว การเมืองคือคุณธรรม (civic virtue) กล่าวคือการเมืองเป็นกิจกรรมเพื่อส่วนรวม มิใช่เรื่องการแบ่งผลประโยชน์ หรือแย่งกันแสวงหาอำนาจเพื่อเอาไปแสวงหาผลประโยชน์เฉพาะตัว (พิพัฒน์ พสุธารชาติ, 2549:77-78)

คำว่า “พลเมือง” ประเวศ วะสี (มปป.) ได้กล่าวว่า ประชาชนกับพลเมืองมีความแตกต่างกัน คำว่า “ประชาชน” ไม่ได้บอกถึงคุณภาพอาจเป็นประชาชนที่เป็นทาส อยู่ในระบบอุปถัมภ์หมอบราบคาบแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน แต่คำว่า “พลเมือง” (citizen) บ่งบอกถึงคุณภาพ พลเมืองจึงหมายถึงคนที่มีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคน มีอิสระเสรีภาพ มีความรู้ มีเหตุผล มีส่วนร่วมในกิจการของส่วนรวม หรือกระบวนการทางนโยบาย ซึ่งเมื่อมีการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ ด้วยความเสมอภาคและภราดรภาพในรูปแบบต่าง ๆ สังคมจะเกิดโครงสร้างใหม่ เป็นสังคมทางราบ ที่ไม่ใช่โครงสร้างอำนาจ แต่เป็นสัมพันธ์ภาพทางใจ ด้วยการเรียนรู้ ด้วยการร่วมมือ ตามหลักอุปถัมภ์หรือธรรมะเพื่อความเจริญถ่ายเดียว สังคมที่มีความสัมพันธ์ทางราบนี้เรียกว่า civil society หรือสังคมแห่งความเป็นพลเมือง หรือประชาสังคม หรือสังคมสันติประชาธรรม หรือมีความเป็นประชาธิปไตยโดยสาระ ซึ่งสอดคล้องกับ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (มปป.) ที่กล่าวว่า การที่ประชาชนทุกกลุ่มทุกภาคมีส่วนร่วมในการตัดสินใจบริหารบ้านเมือง ย่อมทำให้ทุกกลุ่มทุกภาคนั้นต้องตกลงรวมขอมประสานผลประโยชน์กันจนลงตัว และเกิดความเป็นธรรมขึ้น การมีส่วนร่วมในทางการเมืองของพลเมืองจึงนำมาซึ่งความเป็นธรรมและความเป็นธรรมจะนำมาซึ่งความยั่งยืนของ

ประชาธิปไตย การเมืองภาคพลเมืองจึงหมายถึงประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย สาธารณะในการวางแผนและขับเคลื่อนการพัฒนาและในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ การเมืองภาคพลเมืองจะเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้การเมืองมีคุณภาพ ซึ่งต้องสร้างความเข้าใจว่าการเมืองภาคพลเมืองเป็นความถูกต้องและถูกกฎหมายที่ทุกฝ่ายควรส่งเสริมสนับสนุน ประชาสังคมและการเมืองภาคพลเมืองคือสาระของประชาธิปไตย ในขณะที่การเลือกตั้งคือรูปแบบ การเมืองภาคพลเมืองไม่ใช่พรรคการเมือง พรรคการเมืองแสวงหาอำนาจ แต่การเมืองภาคพลเมือง แสวงหาความถูกต้อง (ประเวศ วะสี, 2551)

การเมืองแบบมีส่วนร่วม (Participative Politic) เป็นผลมาจากความล้มเหลวของระบบ ประชาธิปไตยแบบมีตัวแทนที่เกิดขึ้น นักวิชาการส่วนหนึ่ง¹ จึงเสนอแนวความคิด “ประชาธิปไตย แบบมีส่วนร่วม” ซึ่งยึดหลักพื้นฐานที่ว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย โดยสามารถมีส่วนร่วม ทางการเมือง 4 ลักษณะคือ

ประการแรก การเรียกคืนอำนาจโดยการถอดถอนหรือปลดออกจากตำแหน่ง (recall) เป็นการควบคุมการใช้อำนาจของผู้แทนในการดำรงตำแหน่งทางการเมืองแทนประชาชน หากปรากฏว่า ผู้แทนใช้อำนาจโดยมิชอบ ทุจริต หรือประโยชน์ส่วนตัวเป็นหลัก ประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจ อธิปไตยสามารถเรียกร้องอำนาจที่ให้ไปนั้นกลับคืนมา โดยการถอดถอนหรือปลดออกจากตำแหน่ง ได้

ประการที่สอง การริเริ่มเสนอแนะ (Initiative) เป็นการทดแทนการทำหน้าที่ของผู้แทนของ ประชาชน หรือการส่งเสริมการทำหน้าที่ของผู้แทนของประชาชน โดยประชาชนสามารถเสนอแนะ นโยบาย ร่างกฎหมาย รวมทั้งมาตรการใหม่ ๆ เองได้ หากตัวแทนประชาชนไม่เสนอหรือเสนอ แล้วแต่ไม่เป็นไปตามความต้องการของประชาชน

ประการที่สาม การประชาพิจารณ์ (public hearing) เป็นการแสดงออกของประชาชนในการ เฝ้าดู ตรวจสอบ และควบคุมการทำงานของตัวแทนของประชาชน ในกรณีที่ฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่าย บริหารออกกฎหมายหรือกำหนดนโยบายหรือมาตรการใด ๆ ก็ตาม อันมีผลต่อสิทธิความเป็นอยู่ หรือสิทธิเสรีภาพของประชาชน ประชาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตย สามารถที่จะเรียกร้องให้ มีการชี้แจงข้อเท็จจริงและผลดีผลเสีย ก่อนการออกและบังคับใช้กฎหมาย นโยบาย หรือมาตรการ นั้น ๆ ได้

¹ นักวิชาการสำคัญเช่น Lucian W. Pye, Gabriel A. Almond, Bingham G. Powell, และ Samuel P. Huntington กระทั่งของไทยคือ ลิขิต ธีรเวดิน, อนุก เหล่าธรรมทัศน์, เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ เป็นต้น

ประการที่สี่ การแสดงประชามติ (referendum หรือ plebiscite) ในส่วนที่เกี่ยวกับนโยบายสำคัญหรือการออกกฎหมายที่มีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างมากเช่น การขึ้นภาษี การสร้างเขื่อน หรือโรงไฟฟ้า ประชาชนในฐานะเจ้าของอำนาจอธิปไตยสามารถเรียกร้องให้รัฐรับฟังมติของประชาชนเสียก่อนที่จะตรากฎหมาย หรือดำเนินการสำคัญๆ โดยการจัดให้มีการลงประชามติเพื่อถามความเห็นของประชาชนส่วนใหญ่อันเป็นการตัดสินใจครั้งสุดท้าย (บุญเสริม นาคสาร, 2548 อ้างใน มลฑล คงแถวทอง, มปป.)

อย่างไรก็ตาม บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (มปป.) กล่าวถึงข้อจำกัดที่จะส่งผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของการมีส่วนร่วมของพลเมืองมี 5 ประการกล่าวคือ

ประการแรก เทคนิควิธีการที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ อาจมีได้หลายรูปแบบ การใช้วิธีการให้ประชาชนมีส่วนร่วมไม่เหมาะสมอาจนำมาซึ่งปัญหาความขัดแย้ง และความรุนแรงอย่างคาดไม่ถึง

ประการที่สอง ทัศนคติของทั้งบุคลากรภาครัฐและเอกชนจะต้องมีทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมของพลเมือง กล่าวคือภาครัฐจะต้องเห็นการมีส่วนร่วมของพลเมืองเป็นเรื่องที่ต้องส่งเสริมเพื่อประโยชน์หลายประการ อาทิเพื่อการได้ข้อมูล ข้อเท็จจริง และความคิดเห็นที่หลากหลาย ทั้งยังช่วยป้องกันปัญหาและความขัดแย้งที่อาจตามมา ขณะเดียวกันภาคประชาชนเองก็ต้องมีท่าทีเข้าใจและเห็นใจบุคลากรภาครัฐในบางส่วนที่ยังมีข้อจำกัดต่าง ๆ ซึ่งอาจเกิดจากความไม่เข้าใจความสำคัญและการมีส่วนร่วมของพลเมืองก็เป็นได้ ทั้งยังต้องตระหนักว่าคนมีทั้ง “หน้าที่” ควบคู่ไปกับ “สิทธิ” โดยเฉพาะหน้าที่ในการเคารพสิทธิผู้อื่นและกฎหมาย ซึ่งหากทั้งสองฝ่ายมีทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมและต่อกันแล้ว ความร่วมมือ “ประชา-รัฐ” ก็จะพัฒนาได้ดียิ่งขึ้น

ประการที่สาม การมีส่วนร่วมของพลเมืองจะได้ผลดีก็ต่อเมื่อภาคประชาชนมีความเข้มแข็ง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการรวมตัวกันของกลุ่มต่าง ๆ เช่นกลุ่มอาชีพ กลุ่มพื้นที่ กลุ่มส่งเสริมเรื่องบางเรื่อง เช่นกลุ่มสิ่งแวดล้อมกลุ่มสตรี ฯลฯ ย่อมทำให้สิทธิและการมีผู้แทนเข้าไปมีส่วนร่วมในการให้ข้อคิดเห็น ตลอดจนติดตามนโยบายต่าง ๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นกลุ่มก้อนอย่างแท้จริงและมีพลัง

ประการที่สี่ การมีส่วนร่วมของพลเมืองในทางการเมืองย่อมเป็นไปเพื่อให้เกิดความสมดุลในการกำหนดนโยบาย อันจะทำให้ผู้กำหนดนโยบายไม่กำหนดนโยบายที่ลำเอียงไปเพื่อประโยชน์ของคนบางกลุ่ม บางพวก และละเลยผลประโยชน์ของคนกลุ่มอื่นไป ด้วยเหตุนี้ผู้ที่มีส่วนร่วมต้องตระหนักและยอมรับว่าการกดดันต่อรองผ่านการมีส่วนร่วมนี้ ต้องยืนอยู่บนเหตุผลข้อมูล และจะไม่มีการได้ตามที่ต้องการทั้งหมด หากไม่เข้าใจกระบวนการมีส่วนร่วมลักษณะดังกล่าว จะต้องให้สิ่งที่

คนเสนอได้รับการยอมรับทั้งหมด แล้วปฏิเสธข้อเสนอของกลุ่มอื่น โดยสิ้นเชิง หรือมีข้อมูลเหตุผลน้อย แต่ใช้ความรู้สึกมากกว่า ก็จะทำให้เกิดข้อขัดแย้งได้และนำไปสู่ความรุนแรงในท้ายที่สุด

ประการที่ห้า การมีส่วนร่วมอาจมาจากหลายฝ่ายที่มีผลประโยชน์และจุดยืนต่างกัน การมีเทคนิคเพื่อการบริหารจัดการเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งที่ดี ทักษะการจัดการข้อขัดแย้งโดยสันติวิธีที่ดี ย่อมเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นเงื่อนไขการหลีกเลี่ยงที่จำเป็นด้วย

อาจกล่าวได้ว่า การเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นต้องเกิดขึ้นด้วยความสมัครใจ ตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดกระบวนการ กล่าวคือตั้งแต่ค้นหาปัญหา วางแผน ดำเนินการ รับประโยชน์จากการพัฒนา และติดตามประเมินผล (ศิริกุล กสิวิวัฒน์.2546:19) เพื่อพัฒนาชุมชนของตนด้วยความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน และได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้น

กล่าวโดยสรุป การเมืองภาคพลเมือง คือการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อบ้านเมือง มีอำนาจที่จะกำหนดชะตาชีวิตตนเองตั้งแต่ขั้นของการกำหนดนโยบายสาธารณะ การติดตามตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ตลอดจนทั้งความสามารถในธำรงรักษาอัตลักษณ์และการพัฒนาตนเองตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลไปจนถึงระดับสังคมที่ใหญ่ขึ้น

ชอพื้นเมืองล้านนา

ชอ เป็นการขับลำนำประเภทหนึ่งของชาวล้านนา ซึ่งเป็นลักษณะเพลงปฏิพากย์ คือมีนักร้องชาย-หญิง ทำหน้าที่ขับเพลงเป็นทำนองต่าง ๆ ได้ตอบกัน ซึ่งนางบัวซอน ถนอมบุญ (2550:5-45) ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 สาขาภาษาและวรรณกรรม (ชอ) ได้รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับชอพื้นเมืองล้านนาไว้ ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปมาพอสังเขปดังนี้

ชอ คือ ศิลปะการแสดงอีกประเภทหนึ่งของล้านนา การแสดงเป็นลักษณะของการขับขานหรือการร้องร้อยกรองที่มีฉันทลักษณ์เฉพาะและมีเครื่องดนตรีประกอบโดยมีท่วงทำนอง ต่าง ๆ แตกต่างกันไป การร้องขับขานร้อยกรองดังกล่าว จะเป็นการร้องโต้ตอบซึ่งกันและกันระหว่างช่างชอชายและช่างชอหญิง ภาษาพื้นถิ่นเรียกว่า “คู่ด้อง” โดยมีทั้งหมดประมาณ 10 ทำนอง เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการขับชอของจังหวัดเชียงใหม่ใช้ปี่จุม ส่วนชอของจังหวัดน่านใช้ซึงและสะล้อเป็นเครื่องดนตรีประกอบ การร้องขับขานมีทั้งร้องตามบทและร้องตามปฏิภาณไหวพริบ โดยจะนำเอาเหตุการณ์ต่าง ๆ มาพรรณนาโวหารตามลักษณะของการบังคับฉันทลักษณ์ของแต่ละทำนองชอ ช่างชอที่มีความสามารถสูง และประสบการณ์มากนั้นจะสามารถร้อยเรียงคำร้อง (คำชอ) ได้อย่างสละสลวยไพเราะ นอกจากจะมีความสามารถในด้านการชอแล้ว อีกประการหนึ่งจะต้องมีจิตวิทยาในการกำกับการชออีกด้วย กล่าวคือ เวลาขึ้นแสดงบนเวที (ผามชอ) ก็จะประเมินความนิยมของผู้ฟังตลอดเวลา คือต้องคอยสังเกตคนดูว่าชอบชอแนวไหน บางทีช่างชอกำลังชอเรื่องนี้ ถ้าการชอไม่

ถูกใจผู้ชม ผู้ฟังช่างซอที่จะสังเกตคนฟังจะไม่ค่อยสนใจ จะนั่งทำหน้าตาเฉยหรือไม่ก็จับคู่คุยกัน ถ้าช่างซอไม่รู้จักสังเกตยังก้มหน้าก้มตาซอในรูปแบบเดิมอยู่ ผู้ชมผู้ฟังก็จะทยอยกันกลับไปละคนสองคน แต่ถ้าช่างซอรู้จักสังเกต พยายามขอให้ถูกใจคนดูแล้ว ทุกคนก็จะนั่งใจจดใจจ่อฟังซออย่างตั้งใจ สายตาทุกคู่ก็จะจ้องมาที่เวทีซอใบหน้าของแต่ละคนก็จะมีรอยยิ้ม บางทีก็จะมีเสียงเฮฮาหัวเราะปรบมือ หรือถูกใจมากๆ ก็จะโห่ร้องหรือให้รางวัล เพื่อเป็นการเชียร์ให้กำลังใจ นั่นก็หมายความว่าคนดูเกิดความประทับใจในช่างซอเป็นอย่างมาก การซอของช่างซอนั้น เขาจะใช้การสังเกตเหตุการณ์ และจิตใจของคนดู และคนฟังเป็นอย่างดี การซอจะมีแฝงไว้ทั้งคติธรรม และคติโลก หรือจะเป็นเรื่องสารคดีต่างๆ ขอให้มีความเข้าใจ ข้อมูลมาให้ ช่างซอก็สามารถนำมาร้องเป็นท่วงทำนองซอโดยไม่ต้องแต่งเนื้อเพลงแต่ขอให้ได้ทราบข้อมูลในเรื่องนั้นๆ ช่างซอก็สามารถนำมาร้องเป็นบทซอในแต่ละทำนองได้ทันที แล้วแต่คนดนตรี (ช่างปี) จะให้ทำนองซอเป็นทำนองใด

ตามที่ได้สันนิษฐานไว้ว่า อันคำฮ่ำคำซอนี้เริ่มแรกก็เป็นการรำรำไร(พรรณนา) ดังนางอุทุมพรเกษยผู้เป็นราชเทวีของพญาแมนดาทอก ซึ่งได้ตายเพราะไปรบกับผีตายโหดแล้วถูกผีตายโหดเอาลูกศรอาบยาพิษยิงตาย พระนางอุทุมพรเกษยก็รำให้รำพรรณถึงพระสวามีว่า”ลูกรักอี่แม่เหย เกยมาอุ้มมากอด อนุญาตหื้อช้าน้อยคือค(ทอด)เป็นแม่คิ้ว คิ้วแห่งอี่แม่เหย ใจบ่เจยบานจมจัน ตั้งนี้เป็นหมิ่นกับมีไผมาอุ้มมากอด มาละเตคือคหนีเสี่ย มาละเมียหื้อเป็นแม่มาย ละหื้อคดค้ำจว้าย เขาคุณแคลน จักหาไผแดนบ่าได้ ไ้อ์โฮลูกรักอี่แม่เหย คิ้วแปงอี่แม่เหย” ตามที่มีในหนังสือ “ล้านนาประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม” สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จากคำรำก็มีผู้ที่มีความคิดและภูมิปัญญา ได้คิดและนำเอามาเป็นคำโคลง จากนั้นมาก็ปรับเป็นคำท้าว จนนำมาเป็นคำซอในที่สุด ซอในยุคโบราณตามแผ่นดินเสียงนั้น ในทำนองจะปุ(จาวปุ) และทำนองละม้ายท่อนขึ้นจะมีอยู่ 3 วรรค ท่อนลงจะมี 2 วรรค ในยุคพ่อน้อยเตจกับแม่เฮือนคำ(ช่างซอยุคแรก) เสียงดนตรีปีจะเข้าตามคำซอ ต่อมาในยุคของพ่ออ้ายบ้านคำหนักและ แม่คำหมอก ,พ่อศรีหมื่นบ้านปายกลางและแม่ค่อมมาบ้านท่าไม้เสียงปีจะเร็วกว่าเสียงซอต่อมาก็มีพ่อปั้นแก้วบ้านทาและแม่คำน้อยบ้านยางเนิ้ง ได้มาปรับเปลี่ยนให้มี ท่อนขึ้น 4 วรรคท่อนลงมี 3 วรรค เรียกว่า”สามตัวเหลี่ยมเจ็ดตัวเดียว(เดิน) มาจนจบปัจจุบัน ในยุคสมัยแรกๆช่างซอบางท่านไม่ได้เรียนหนังสือต้องอาศัยการฟังคำว้าง พระเทศน์บ้าง ก็นำมาขับร้องเป็นเพลงซอ การสัมผัสจึงมีการเพี้ยนและเป็นลักษณะสัมผัสเทียมเสียเป็นส่วนใหญ่

“ซอ” นั้นเป็นเพลงพื้นบ้านที่เป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และสืบทอดมาถึงชั่วลูกชั่วหลานจนทุกวันนี้ ซอเป็นศิลปะที่ให้ความบันเทิง ให้ชีวิตชีวาทั้งงานวัด งานกุศล หรืองานรื่นเริงทั่วไป งานรื่นเริงใดถ้ามีซอเป็นมหรสพไปแสดงประกอบแล้ว นับได้ว่างานนั้นจะรู้สึกครึกครื้น มีรสชาติมีความหมายมาก ซอจึงเป็นศิลปะพื้นบ้านคู่กับล้านนาไทย เช่นเดียวกับหมอลำเป็น

ศิลปะคู่กับภาคอีสาน หรือ ภาคกลางก็จะมีลำตัด เพลงน้อย เพลงอีแซว ภาคใต้ก็จะมีเพลงบอก เป็นต้น ซึ่งต่างก็เป็นการขับร้องตามภาษาท้องถิ่นศิลปะการแสดงพื้นบ้านของแต่ละภาคที่กล่าวมานี้มีความโดดเด่น คือ การร้องด้นกลอนสด ๆ โดยไม่มีการเตรียมหรือแต่งเนื้อร้องไว้ล่วงหน้ามาก่อนเลยแต่ก่อนที่จะมีความชำนาญเชี่ยวชาญจนสามารถด้นกลอนสด ๆ ได้นั้นจะต้องอาศัยความวิริยะอุตสาหะฝึกฝนมาอย่างยาวนาน

ก่อนที่จะมาเป็นช่างขอ

สมัยก่อนนั้นการเรียนขอเป็นสิ่งที่ค่อนข้างยากลำบากมากเพราะ ไม่มีสื่อวัสดุอุปกรณ์ที่อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้เหมือนปัจจุบัน ผู้เรียนหรือผู้ที่จะมารับการถ่ายทอดนั้น จะต้องไปทำพิธีขึ้นครูขอ กับช่างขอรุ่นครูที่มีความรู้ความสามารถหรือมีชื่อเสียง หรือช่างขอที่ตัวเองนิยมชื่นชอบ และมีความศรัทธาในความรู้ความสามารถตลอดถึงลีลาการขอ

เมื่อทำพิธีบูชาครู (ขึ้นขันตั้ง)แล้ว ผู้เรียนก็จะไปอยู่กับพ่อครู คอยปรนนิบัติรับใช้ในกิจการงานทั้งปวง ทำคนให้เป็นที่น่ารักใคร่ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีความกตัญญู เมื่อถึงเวลาพ่อครูหรือแม่ครูไปแสดงขอที่ไหน ลูกศิษย์จะต้องคอยตาม ไปนั่งบนเวทีหรือผามขอ คอยดูพ่อครูหรือแม่ครูแสดง เพื่อจดจำเอาลีลาท่าทางตลอดถึงศิลปะการแสดงของพ่อครูหรือแม่ครู จะได้นำมาใช้กับตนเองในเวลาที่มีได้แสดงในโอกาสต่อไป แต่ในสมัยนี้การที่จะเรียนเป็นช่างขอนั้นค่อนข้างจะง่ายเพียงแต่ขอให้ผู้มีใจรักชอบก็สามารถเป็นช่างขอได้ไม่ยากนัก เพราะมีสื่อการเรียนรู้ที่อำนวยความสะดวกอย่างหลากหลาย เช่นขอที่บันทึกไว้ในรูปแบบต่างๆ ผู้เรียนสามารถนำมาเป็นต้นแบบในการเรียนรู้ได้อย่างสะดวก โดยมีอาจารย์หรือครูชอคอยแนะนำ ชี้แนะให้รู้จักการวางลมหายใจ การผ่อนหนักผ่อนเบาในการออกเสียงและเดินทำนอง ข้อสำคัญผู้เรียนต้องขยันมีความวิริยะอุตสาหะใฝ่รู้ใฝ่เรียนมุ่งมั่นอย่างแท้จริง อนึ่งการฝึกใช้โวหาร หรือใช้ไหวพริบปฏิภาณ จะต้องพยายามฝึกบ่อย ๆ จึงจะเกิดทักษะและเกิดความเชี่ยวชาญ แรกเริ่มอาจจะผิด ๆ ถูก ๆ บ้างก็ไม่ต้องย่อท้อ เพราะสิ่งที่ผิดนั้นจะเป็นบทเรียนทำให้เราก้าวไปสู่ความสำเร็จในอนาคต

ทำนองหรือระบำเพลงขอ

ดังได้กล่าวมาข้างต้น ขอ หมายถึงการขับขานร้อยกรองที่มีการบังคับฉันทลักษณ์เฉพาะ โดยมีทำนองทั้งหมด 12 ทำนอง ได้แก่

1. ทำนองขอ ทางเชียงใหม่ (อ่านว่าตั้ง เจียงใหม่)
2. ทำนอง จาวปู่ หรือ จะปู่
3. ทำนอง ละม้าย
4. ทำนอง เจี้ยว หรือเสเลเมา

5. ทำนอง เพลงอื้อ
6. ทำนอง พม่า
7. ทำนอง พระลอ
8. ทำนอง มะเก่ากลาง (อ่านว่า “มะเก่ากลาง”)
9. ทำนอง เชียงแสน
10. ทำนอง ปีนฝ้าย
11. ทำนอง ล่องน่าน
12. ทำนอง ยี่น

ซึ่งทำนองซอทั้ง 12 ทำนอง ดังกล่าวนี้นั้น บางทำนองแต่ละท้องถิ่นเรียกชื่อต่างกันไป เช่น ทำนองพม่า ทางจังหวัดน่านเรียกชื่อว่า ทำนองเจ้าสุวัตร – นางบัวคำ เป็นต้น นอกจากนั้นยังมี ทำนองปลีกย่อยของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งใช้ซอในแวดวงของพื้นดินนั้น ๆ เช่น ทำนองลับแล ทำนอง ดาดแพร์ จะมีการขอในแถบจังหวัดน่าน จังหวัดแพร่

สถานที่แสดงซอ

สถานที่ที่จะมีการแสดงซอได้นั้นคือที่ ๆ มีงาน ซึ่งได้แก่ งานบุญ งานปอย หรืองานฉลองต่าง ๆ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานทอดกฐิน งานผ้าป่า งานปอยลูกแก้ว เป็นต้น นิยมจัดให้มีการแสดงซอในบริเวณงานเลย พอจะแบ่งสถานที่จัดแสดงเป็น 3 แห่ง ได้แก่ 1) บริเวณวัด 2) บริเวณที่สาธารณะ 3) บริเวณบ้านเจ้าภาพ และไม่ว่าจัดแสดงที่ไหนก็ตามการแสดงจะต้องเล่นอยู่บนร้านช่างซอ (อ่านว่า “ฮ้านช่างซอ”) หรือ ผามซอ (เวที) เสมอ ซึ่งเป็นหน้าที่ของทางเจ้าภาพจะต้องเตรียมสร้างร้าน หรือผาม ไว้ให้ช่างซอและนักดนตรีขึ้นไปแสดงให้พร้อม

ผามที่วางนี้จะมีลักษณะที่เป็นเวทียกขึ้นสูงจากพื้นประมาณ 1 เมตร ส่วนความกว้างยาวนั้นจะประมาณ 4 เมตรขึ้นไป จะมีหลังคา หรือไม่มีก็ได้ ด้านข้างของผามต้องเปิดโล่งทั้ง 4 ด้าน บางทีก็มีราวไผ่กั้นไว้รอบ ๆ แต่อย่างไรก็ตามผามที่ใช้แสดงแต่โบราณจริง ๆ นั้น ต้องเป็นผามที่ผู้ชมสามารถมองเห็นผู้แสดงได้ทั้ง 4 ด้าน ลักษณะและขนาดของผามอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงได้เพื่อให้เหมาะสมกับสถานที่และความสะดวกของทางเจ้าภาพที่จะจัดเตรียมไว้ให้ นอกจากนี้เจ้าภาพยังมีหน้าที่ดูแลเรื่องอาหารการกินของช่างซอในขณะที่มาร่วมงานด้วย (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ, 2542: 2019) ปัจจุบัน การซอมีได้ทุกสถานที่ที่มีการว่าจ้าง ไม่จำเป็นต้องมีเวทีการแสดง เครื่องดนตรีที่ใช้ในการประกอบการซอเช่น ปี่จุ่ม ซึ่งและสะล้อ เหมือนในอดีต ในปัจจุบันอาจจะใช้อีเล็กโทรน กีตาร์ หรือเครื่องดนตรีที่ทันสมัยประกอบก็ได้

จึงกล่าวได้ว่าการซอนั้นมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชนชาวเหนือตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในอดีตนั้น การซอเป็นสิ่งที่ค่อนข้างยากลำบากมาก เพราะไม่มีสื่อวัสดุอุปกรณ์ที่อำนวยความสะดวก

ในการเรียนรู้เหมือนปัจจุบัน การชอนั้นจึงเป็นเพลงพื้นบ้านที่เป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นมรดกสืบทอดมาสู่ลูกหลาน ส่วนทำนองในการชอจากอดีตสู่ปัจจุบันก็ยังคงเป็นเค้าโครงทำนองเดิม การชอพื้นเมืองจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยสร้างสัมพันธไมตรี ใ้บุคคลทุกเพศทุกวัย รู้จักและ เข้าถึงกันมากขึ้น อันจะนำไปสู่ความเข้าใจอันดีต่อกันและกัน โดยการชอจะสอดแทรกเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม จริยธรรม ความรู้ คติสอนใจแก่ผู้ฟังตามความสามารถของศิลปินช่างชอ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ศึกษาในสองส่วนสำคัญคือ 1) การเมืองภาคพลเมืองและการเมืองภาคประชาชน 2) ชอพื้นเมืองล้านนา และกระบวนการถ่ายทอดตั้งรายละเอียดต่อไปนี้

1. การเมืองภาคพลเมืองและการเมืองภาคประชาชน

การเมืองภาคพลเมือง การเมืองภาคประชาชน หรือการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ล้วนมีความหมายไปในทิศทางเดียวกัน คือการเข้ามาแสดงบทบาทในของประชาชนในกระบวนการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ซึ่งที่ผ่านมานั้นพบว่าประชาชนมีบทบาทในการมีส่วนร่วมน้อยทั้งนี้เป็นเพราะกฎหมายยังไม่เปิดโอกาสให้แก่ประชาชนอย่างเพียงพอ จนกระทั่งได้มีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 จึงได้เกิดความเคลื่อนไหวในการส่งเสริมบทบาทของภาคพลเมืองมากยิ่งขึ้น ซึ่งฉันทนา บรรพศิริโชติ หวันแก้ว และคณะ (มปป.: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 พบว่าโดยภาพรวมแล้วรัฐธรรมนูญได้สร้างความคาดหวังและการตื่นตัวของภาคประชาสังคมมากขึ้น ประเด็นการผลักดันนโยบายหลากหลายมากขึ้น และบุคคลที่แสดงบทบาทในเวทีสาธารณะก็หลากหลายมากขึ้น โดยที่กระบวนการและขั้นตอนของการมีส่วนร่วมนั้นใช้เวลายืดยาวและต้องระดมทรัพยากรมาก แต่ประชาชนก็ยังคงไม่มีหลักประกันว่าการนำเสนอเหตุผลทางนโยบายของภาคประชาชนจะได้รับการพิจารณาในกระบวนการตัดสินใจอย่างไรก็ตาม แม้จะได้ประกาศใช้ รัฐธรรมนูญมารวม 5 ปีแล้วก็ยังคงปรากฏว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนมีเพียง 2 ลักษณะประกอบกันเสมอ คือการใช้พลังกดดันในลักษณะของการชุมนุมประท้วง และการโต้แย้งเหตุผล ด้วยการนำเสนอข้อมูลต่อสาธารณะ ส่วนในระดับของภาครัฐและภาคการเมืองเริ่มมีแนวโน้มการตอบโต้กลุ่มกดดันชัดเจนมากขึ้น ด้วยการควบคุมการมีส่วนร่วมโดยมาตรการทางกฎหมายและทางการเมือง เพื่อตรวจสอบกลุ่มผู้ชุมนุมประท้วง ส่งผลให้ความไม่ไว้วางใจเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ พัฒนพงษ์ ประจวบเหมาะ (2545:100-101) ที่ศึกษาความสมดุลระหว่างสิทธิพลเมืองกับการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ:ศึกษาเฉพาะกรณี

การก่อสร้างโรงไฟฟ้าบ่อนอกในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่าการใช้สิทธิพลเมืองของกลุ่มชาวบ้านโดยส่วนใหญ่เกิดจากการตัดสินใจด้วยตนเอง จะมีเพียงบางส่วนเท่านั้นที่ถูกชักชวนโดยญาติพี่น้องหรือชาวบ้านด้วยกัน ซึ่งชาวบ้านเห็นด้วยกับการชุมนุมคัดค้านโดยการปิดถนน ส่วนการปะทะกันอย่างรุนแรงระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชาวบ้านนั้นกลุ่มชาวบ้านเห็นว่าเจ้าหน้าที่รัฐหมกความอดทนเอง และบางส่วนจะมาจากความเข้าใจผิดระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่รัฐ โดยชาวบ้านเห็นว่ารูปแบบที่มีประสิทธิภาพที่สุดในการชุมนุมคัดค้านคือการชุมนุมประท้วงมากกว่าการเจรจาต่อรอง ในขณะที่กลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐเห็นว่า สาเหตุของการชุมนุมคัดค้าน ส่วนใหญ่ไม่ต้องการเสียผลประโยชน์ส่วนตัวและได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการไม่เพียงพอ ส่วนสาเหตุในการปะทะกันนั้นเกิดจากความเข้าใจผิดกันระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่รัฐ สำหรับรูปแบบที่เหมาะสมในการชุมนุมคัดค้านในความเห็นของเจ้าหน้าที่รัฐคือการยื่นหนังสือต่อผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและร่วมเจรจากันอย่างสันติวิธี

ขณะที่ วิชิต ทวีกุล (2548:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการเมืองภาคประชาชน: การเคลื่อนไหวของชาวบ้านเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ พ.ศ.2537-2548 พบว่า ในบริบทความขัดแย้งกับรัฐ การเคลื่อนไหวทางการเมืองดำเนินไปในลักษณะที่ชาวบ้าน ทุกชนชั้นในชุมชนมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหว ผ่านการใช้เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ นักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ เป็นพื้นฐานในการสร้างอำนาจกดดันต่อรัฐ เพื่อปรับเปลี่ยนสัมพันธภาพเชิงอำนาจกับรัฐ พร้อมกับรื้อฟื้นระบบวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ความเป็นชาวบ้านผู้นุรักษ์ เพื่อสร้างความชอบธรรมในการใช้และการเข้าถึงทรัพยากร ในบริบทความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาวบ้านภายในชุมชน การเคลื่อนไหวทางการเมืองดำเนินไปในลักษณะของการรวมกลุ่ม เฉพาะชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการแย่งชิงทรัพยากรออกมาเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อใช้เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ นักพัฒนาเอกชน และนักวิชาการ เป็นฐานในการใช้อำนาจกดดันต่อรัฐกับกลุ่มชาวบ้านที่แย่งชิงทรัพยากร และใช้เป็นกลไกในการดึงอำนาจรัฐเข้ามาแก้ไขความขัดแย้ง ขณะเดียวกันก็ปรับใช้ระบบวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานในการสร้างความเท่าเทียมและเป็นธรรมในการใช้และการเข้าถึงทรัพยากรไปพร้อมกัน ส่วน มัทนา โกสุมภ์ (2549:บทคัดย่อ) ศึกษากระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของการเมืองภาคประชาชนในกรณีสวนสัตว์กลางคืนจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผลการศึกษาพบว่า การเคลื่อนไหวทางสังคมของภาคีอักษักเจียงใหม่เป็นกระบวนการ ที่พยายามนำเสนอรูปแบบการพัฒนาที่พึงปรารถนาของภาคประชาชนแบบองค์รวมทั้งหมด คือมิติด้านสังคม วัฒนธรรม จิตวิญญาณ กฎหมาย สิ่งแวดล้อม และวิชาการ ซึ่งแตกต่างจากที่ผ่านมาในเชียงใหม่ ที่การเคลื่อนไหวแยกเป็นประเด็นของแต่ละองค์กร แตกต่างกันไป การเคลื่อนไหวทางสังคมของภาคีคนอักษักเจียงใหม่ไม่ได้เป็นแค่การรวมตัวกันต่อสู้เพื่อตรวจสอบประเด็น โครงการสวนสัตว์กลางคืนเชียงใหม่เท่านั้น แต่เป็นการเติบโตของการ

เคลื่อนไหวทางสังคมของการเมืองภาคประชาชนระดับท้องถิ่นที่เข้ามาตรวจสอบโครงการพัฒนาของรัฐบาลที่กำหนดคนโยบายจากส่วนกลาง ซึ่งสอดคล้องกับ วิเชียร นุราณรักษ์ (2548:163-164) ที่ศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน ศึกษากรณี:กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานี พบว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชนใช้แนวทางต่อสู้ตามแนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (New social movement) เพราะมุ่งไปที่ประเด็นปัญหาหรือข้อเรียกร้องบนพื้นที่สาธารณะ (public space) อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองแบบเข้มข้นในการตอบโต้แผนนโยบายการพัฒนา โครงการของรัฐ การใช้อำนาจรัฐ ซึ่งกิจกรรมการเคลื่อนไหวมีกฎหมายรัฐธรรมนูญรองรับ ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิในการไม่เห็นด้วยกับรัฐ เปิดโอกาสให้เคลื่อนไหวคัดค้านโดยสันติ และแนวทางการเคลื่อนไหวเป็นการเรียกร้องให้รัฐเข้ามาจัดการกับปัญหา มุ่งตรวจสอบ ถ่วงดุลอำนาจรัฐและอำนาจทุนของบริษัทข้ามชาติ

ถวิลวดี บุรีกุล และคณะ (2546: บทสรุปผู้บริหาร) ศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนและความคิดเห็นต่อการทำงานของรัฐบาลและองค์กรอิสระ ในประเด็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน พบว่าประชาชนส่วนใหญ่ คือประมาณ 63% ยอมรับว่าการประท้วงเป็นวิธีการที่ดีที่ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นได้ เป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองซึ่งเป็นไปตามเจตนารมณ์รัฐธรรมนูญ ประชาชนเห็นด้วยกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยเห็นว่าการอภิปรายในสภาทำให้การพิจารณาอนุมัติกฎหมายเป็นไปด้วยความรอบคอบรัดกุม ประชาชนมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นได้โดยการชุมนุมหรือประท้วง แต่เรื่องการกระจายอำนาจนั้นประชาชนยังไม่เข้าใจ หลักการกระจายอำนาจอย่างแท้จริง ประชาชนจึงต้องการให้นายกรัฐมนตรีและหรือรัฐบาลเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องเกี่ยวกับท้องถิ่น ซึ่งไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ที่ต้องการให้กระจายอำนาจให้ท้องถิ่นปกครองตนเอง ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจนั่นเอง อย่างไรก็ตาม จากบทความของ จรัส สุวรรณมาลา (2546:1-6) เรื่องการมีส่วนร่วมของพลเมืองในการปกครองท้องถิ่น กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของพลเมืองในการปกครองท้องถิ่นตามอุดมการณ์ปกครองตนเองของชุมชนนั้น จะต้องเป็นการมีส่วนร่วมที่อยู่บนพื้นฐานความรับผิดชอบร่วมกันของพลเมือง การมีส่วนร่วมที่ปราศจากความรับผิดชอบร่วมกัน เข้าไปมีส่วนร่วมแบบเอาแต่ได้ เพื่อตนเอง หลีกเลี่ยงการรับภาระหรือผลกระทบให้ผู้อื่น ไม่ใช่การมีส่วนร่วมตามอุดมการณ์ของการปกครองตนเองของชุมชน โดยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองในการปกครองท้องถิ่นนั้นควรมุ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมที่มีพื้นฐานของความร่วมมือกันของพลเมืองในท้องถิ่น เพื่อสาธารณประโยชน์มิใช่เพื่อแย่งชิงผลประโยชน์เพื่อตนเองหรือกลุ่ม

กล่าวโดยสรุปการมีส่วนร่วมของภาคพลเมืองในปัจจุบันมีอยู่อย่างจำกัด ทั้งนี้เพราะประชาชนขาดโอกาสในการเรียนรู้ในสิทธิหน้าที่ของตนเอง การที่จะส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคพลเมืองนั้นจึงจำเป็นต้องสื่อสารทำความเข้าใจกับประชาชนถึงสิทธิและหน้าที่ของตนอย่างทั่วถึง ดังผลการวิจัยของ ไพโรจน์ พลเพชร (2546: บทสรุปผู้บริหาร) เรื่อง สิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ในส่วนปัจจัยที่เป็นปัญหาและเป็นอุปสรรคที่ทำให้หลักการสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ไม่อาจสัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร ในด้านประชาชนผู้เป็นเจ้าของสิทธิเสรีภาพพบว่าประชาชนโดยส่วนมากขาดโอกาสการเรียนรู้หลักการสิทธิเสรีภาพ การไม่ตระหนักและมิจดำนึกความเป็นเจ้าของสิทธิเสรีภาพ และการไม่สามารถรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งเพียงพอ จึงจำเป็นต้องสร้างโอกาสการเรียนรู้ การได้รับข้อมูลข่าวสาร การปลูกฝังจิตสำนึกในการสนับสนุนการรวมตัวของประชาชน

2. ขอพื้นเมืองล้านนาและกระบวนการถ่ายทอด

ขอ เป็นการแสดงพื้นบ้านล้านนา ที่มีการสืบทอดมาอย่างยาวนาน ซึ่ง ภาษาที่ใช้มีความละเอียดอ่อน มีการเลือกใช้ภาษาสรรหาถ้อยคำให้มีคล้องจองเพื่อความไพเราะตามแนวฉันทลักษณ์ต่าง ๆ ทั้งยังมีการใช้โวหารภาพพจน์เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นภาพตามภาษาที่ประพันธ์ขึ้น ได้อย่างดียิ่ง ภาษาที่ปรากฏในเพลงขอพื้นเมืองยังสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมวิถีชีวิต ความเป็นอยู่และแนวคิดของชาวล้านนาในสมัยนั้น ๆ ซึ่งสุรางคนา พลรัตน์ (2550:255) ได้ศึกษาลีลาภาษาในเพลงขอพื้นเมืองล้านนา พบว่า การใช้คำภาษาล้านนา (ภาษาถิ่นเหนือ) มีลักษณะเด่นเพราะทำให้ผู้ฟังเพลงขอพื้นเมืองเกิดอารมณ์ขันและเกิดจินตภาพได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากเพลงขอพื้นเมืองเป็นศิลปะพื้นบ้านที่เก่าแก่ของชาวล้านนา การใช้ภาษาถิ่นเหนือ จึงเป็นการสร้างความเป็นกันเองกับผู้ฟังตลอดจนเข้าถึงอารมณ์ผู้ฟังได้อย่างแจ่มชัดเพราะผู้ฟังส่วนมากเป็นชาวล้านนา

ศุภนิจ ไชยวรรณ (2547:81-82) ได้ศึกษากระบวนการสืบทอดเพลงพื้นบ้านจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแบบมีส่วนร่วมกับพ่อครูจันทร์ดา เลาคำ โดยผลการวิจัยพบว่าการเรียนขอเป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีวันจบสิ้น เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต ช่างขอในปัจจุบันก็ยังคงหาสิ่งใหม่ ๆ เกี่ยวกับขออยู่ตลอดเวลา และผู้ที่จะเป็นช่างขอได้นั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีความสนใจในเรื่องต่าง ๆ ของขอ และต้องฝึกฝนหมั่นท่องเครื่องขอ หมั่นขอบ่อย ๆ เพราะการที่จะเป็นช่างขออาชีพได้นั้นย่อมขึ้นอยู่กับตัวของศิษย์เอง ถึงครูขอจะเก่งมากแค่ไหน แต่ถ้าศิษย์ไม่มีความพยายามหรือขาดการเอาใจใส่การเป็นช่างขอที่เก่งก็เป็นไปได้ยาก ส่วน บัวซอน ถนอมบุญ (2551:บทคัดย่อ) ที่ศึกษาเรื่องภาษาท้องถิ่นศิลปปี่ล้านนา ผลงานการขับขอ การขับจ้อย การขับอ้อลูก โดย แม่ครูบัวซอน ถนอมบุญ (เมืองพร้าว) ซึ่งเป็นการศึกษาเทคนิคของการขอและการ

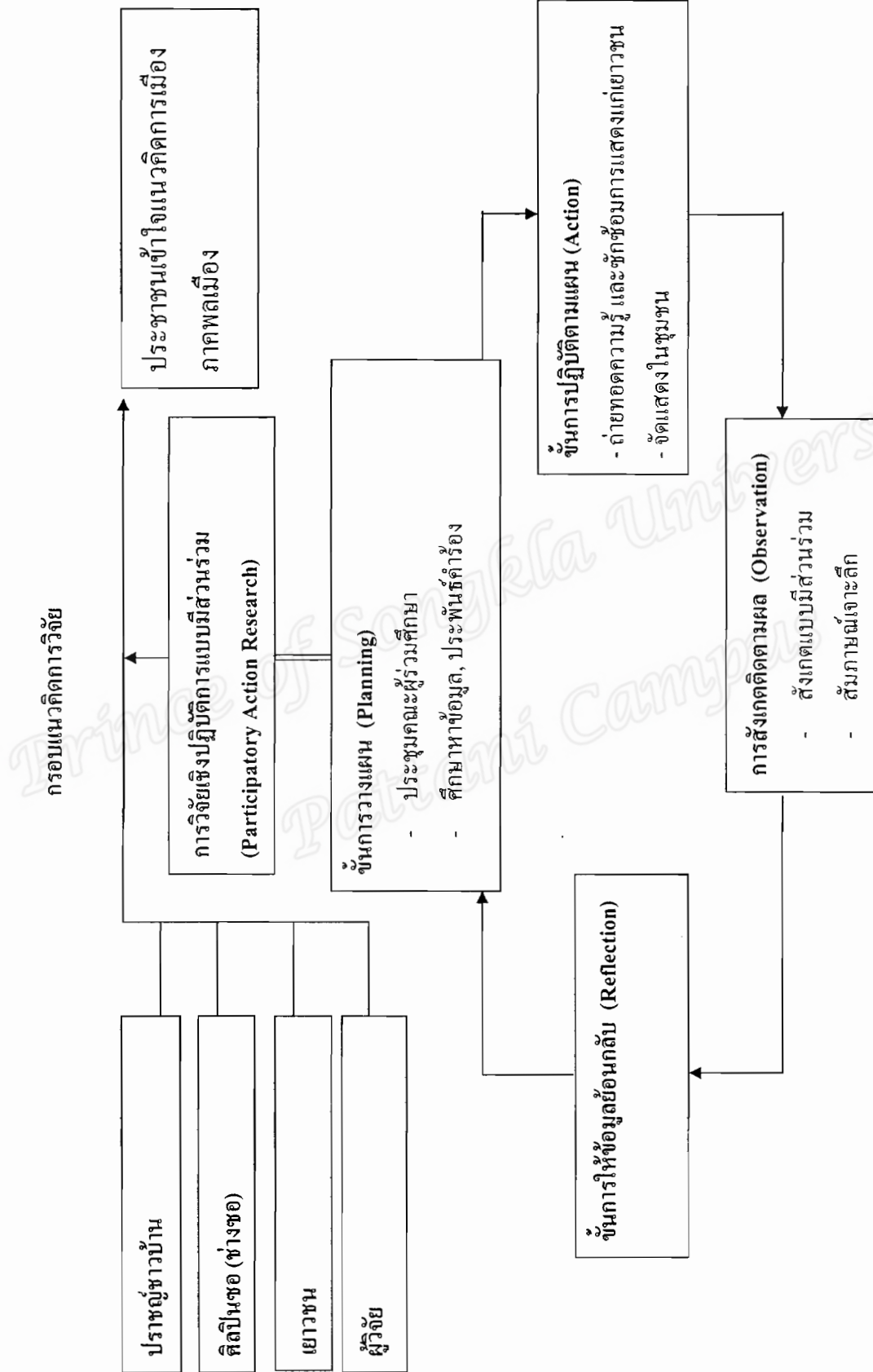

ถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องขอ ซึ่งพัฒนามาจากประสบการณ์ของผู้วิจัยเอง โดยใช้เทคนิคแบบแม่สอนลูก หรืออู๋สอนหลานสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้รับ ช่วยตัดปัญหาเรื่องช่องว่างระหว่างวัยของครูกับลูกศิษย์ จึงทำให้ลูกศิษย์เกิดความภาคภูมิใจ แม่ครูก็เกิดความสุขใจ และร่วมกันสร้างสรรค์ผลงาน จนเป็นที่น่าภาคภูมิใจมากมาย

อาจกล่าวได้ว่า “ขอ” เป็นการแสดงพื้นบ้านชั้นสูง (ศุภนิจ ไชยวรรณ.2547: 84) แม้ขอจะมีการเปลี่ยนแปลงในด้านกระบวนการให้ความรู้และทักษะในการเรียนขอ แต่ความความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเกี่ยวเนื่องกับครู-อาจารย์ก็ยังคงอยู่ ซึ่งอย่างไรก็ตามในปัจจุบันได้มีหลายหน่วยงานได้ให้การสนับสนุนขอ และจัดโครงการทำหลักสูตรการเรียนขอขึ้นมา เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้รู้จักและเกิดแรงกระตุ้นให้เกิดความรักในภูมิปัญญาทางภาษาของบรรพบุรุษให้ดำรงอยู่สืบไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ระหว่าง นักวิจัย ประชาชนชาวบ้าน ศิลปินเพลงขอ และเยาวชน โดยมีกระบวนการในการศึกษาประกอบด้วย ขั้นการวางแผน ขั้นการปฏิบัติตามแผน ขั้นการติดตามประเมินผล และการให้ข้อมูลย้อนกลับ

ภาพ 1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย